

KATOEN EN ECONOMISCHE GROEI

De katoenhandel in de Oostenrijkse Nederlanden tussen politieke ambities en economische realiteit 1759-1791

Cotton and economic growth. The cotton trade in the Austrian Netherlands between political ambition and economic reality, 1759-1791

Drawing upon contemporary debates on the relationship between trade and growth, this article explores the impact of international trade and trade policies on the cotton textiles industry of the Austrian Netherlands in the second half of the eighteenth century. It uses calculations on the volumes of import and export and an assessment of the effects of economic policy on the cotton sector to explore some of the causes of economic development in this region.

Internationale handel en economische groei

*‘La passion pour les marchandises étrangères met les plus grands obstacles au progrès de l’industrie nationale, dont dépend si essentiellement le bien-être de nos sujets.’*¹ Dat de lezers van een Weens weekblad dit citaat uit een keizerlijke ordonnantie van Jozef II voorgeschoteld kregen, zegt veel over het dominante economische denken op het einde van de achttiende eeuw. Adam Smiths ideeën vonden toen inderdaad slechts gehoor bij een select groepje denkers, de beleidsmakers zelf hingen nog steeds een mercantilistische politiek aan. De handel werd daarin beschouwd als een *zero sum game*, een *guerre d’argent*.² Door zoveel mogelijk zilver te vergaren – in de eerste plaats door middel van export – en door barrières op te werpen tegen uitheemse waren, hoopte men de macht en het aanzien van de eigen staat en vorst te doen toenemen. In koor met de andere Europese heersers waren ook de Oostenrijkse

1. “De passie voor vreemde waren plaatst de grootste obstakels voor de vooruitgang van de nationale industrie, waar het welzijn van onze onderdanen zozeer van afhangt.” Algemeen Rijksarchief (verder ARA), Secretarie van staat en oorlog (verder sso), 2194/2, ‘Extrait de la feuille hebdomadaire intitulé: Esprit des Gazettes, Tome 10.n°1°’ (Wenen 15 september 1784).

2. Philippe Minard, *La fortune du colbertisme* (Parijs 1998) 16.

bewindvoerders van oordeel dat een positieve handelsbalans het hoogste doel was voor het welvaren van de economie.

In lijn met het discours en de politiek die de Oostenrijkse bewindvoerders hanteerden, kenden ook economische historici aan de internationale handel in de achttiende eeuw een groot belang toe. Maar de vraag of en hoe precies de internationale handel heeft bijgedragen tot de economische groei van de Zuidelijke Nederlanden is een kwestie waarover nog steeds grote onduidelijkheid heerst. Het is zelfs ronduit verrassend dat in dit grensoverschrijdende debat over de oorzaken van vroegmoderne economische ontwikkeling zowel de internationale handelsstromen van de Zuidelijke Nederlanden, als het er gevoerde handelsbeleid in de tweede helft van de achttiende eeuw nauwelijks onderzocht werden. België was immers het eerste land om in de eerste helft van de negentiende eeuw in Groot-Brittannië's industriële voetsporen te treden en vooral voor Engeland staat het debat over de mogelijke invloed van buitenlandse handel op het economische moderniseringsproces al lang hoog op de agenda.³ In het Britse, maar ook in het Franse debat kregen exogene groeifactoren – met handel als de voornaamste factor – vanaf de jaren veertig evenveel aandacht als endogene.⁴ De buitenlandse handel zou bijvoorbeeld voor de Nederlandse Republiek in 1807 goed geweest zijn voor 11,6 procent van het bruto nationaal product.⁵ In Groot-Brittannië werd de waarde van de internationale handel rond 1780 op 9,4 procent geschat en tegen het jaar 1800 zelfs al 30 procent van het totaal product.⁶ Tot dusver heeft echter nog niemand een vergelijkbare oefening gemaakt voor de Habsburgse Nederlanden, hoewel er toch enkele lovenswaardige aanzetten zijn gegeven binnen de studie van de Habsburgse economie.⁷ Claims zoals

3. Ronald M. Hartwell, *The causes of the industrial revolution in England* (Londen 1970); E.J. Hobsbawm, *Industry and empire: an economic history of Britain since 1750* (Londen 1973); R.A. Church en E.A. Wrigley, *The industrial revolutions* (Oxford 1994); Patrick K. O'Brien, 'Mercantilism and imperialism in the rise and decline of the Dutch and British economies', *De Economist* 148 (2000) 469-501; C.A. Bayly, *The birth of the modern world, 1780-1914* (Oxford 2004).

4. Het pleidooi voor internationale handel als een voorname groeifactor – met wortels bij Marx, Lenin en Hobson – herleefde onder invloed van werken zoals: Eric Williams, *Capitalism and slavery* (Chapel Hill 1945); Immanuel Wallerstein, *The modern world-system* (New York 1974). Ook de navolgers van interne factoren lieten recent weer van zich horen: Deirdre Nansen McCloskey, *The bourgeois virtues: Ethics for an age of commerce* (Chicago 2006); Gregory N. Clark, *A farewell to alms: A brief economic history of the world* (Princeton 2007).

5. Jan-Pieter Smits, Edwin Horlings en Jan Luiten Van Zanden, *Dutch GNP and its components, 1800-1913* (Groningen 2000) 50.

6. N.F.R. Crafts, *British economic growth during the industrial revolution* (Oxford 1985) 131.

7. H. Van Houtte, *Histoire économique de la Belgique à la fin de l'ancien régime* (Gent 1920); J. Lefèvre en P.F. Lefèvre, *Etude sur le commerce de la Belgique avec l'Espagne au XVIIIe siècle* (Brussel 1921); Hilda Coppejans-Desmedt, 'Economische opbloei in de Zuidelijke Neder-

‘handel is in de achttiende eeuw als het ware de stuwende kracht van het economisch leven’, bleven daardoor jammer genoeg goeddeels ongefundeerd.⁸ De bedoeling van dit artikel is om een bescheiden stap voorwaarts te zetten in het onderzoek naar de rol die internationale handel gespeeld heeft voor de economische ontwikkeling van de Zuidelijke Nederlanden in de tweede helft van de achttiende eeuw. Vraag is daarbij hoe de besognes van beleidsmakers voor wie de internationale handel zoals blijkt uit de documenten een belangrijke hefboom leek, zich verhielden tot de werkelijke ontwikkeling van de handelsactiviteiten.

De tweede helft van de achttiende eeuw was voor de Oostenrijkse Nederlanden in vele opzichten een zeer voorspoedig tijdperk. Keizerin Maria-Theresia belichaamde een internationaal politiek klimaat waarin de regio eindelijk wat rust en stabiliteit werden gegund. Bovendien was de Habsburgse internationale positie zo versterkt dat de bewindvoerders na de Vrede van Aken (1748) een voorzichtig, maar efficiënt handelsbeleid konden voeren. De douaneadministratie ontwikkelde immers voor het eerst sinds 1648 een pragmatisch-mercantilistische ‘ad hoc-politiek’ ter ondersteuning van de eigen industrie. Volgens een aantal economische historici leidde deze in een aantal strategische sectoren tot imports substitutie en misschien zelfs tot exportgeleide groei.⁹ Terwijl ook de landbouw in goeden doen bleek, waren het toch vooral de opverende stedelijke nijverheden die volgens deze auteurs de ruggengraat vormden van het economische herstel na 1748. Met dat positieve beeld zette de economische historiografie zich meteen op één lijn met het discours en het beleid van de achttiende-eeuwse overheden zelf, maar in dat interpretatiekader kwamen de voorbije jaren fundamentele barsten. Onder meer dankzij het systematisch onderzoek naar de ongelijkheden in het Brabantse stedelijke netwerk, kunnen immers enkele vraagtekens geplaatst worden bij de motorfunctie die door de internationale handel zou uitgeoefend zijn.¹⁰ Vanuit comparatief perspectief bleken de door de internationale

---

landen’, *Algemene geschiedenis der Nederlanden* (Utrecht 1955) 261-286; Christiaan Vandenberghe, ‘The regional economy of Flanders and industrial modernization in the eighteenth century’, *Journal of European Economic History* 16:1 (1987) 149-170.

8. Coppejans-Desmedt, ‘Economische opbloei’, 273.

9. Catharina Lis en Hugo Soly, *Een groot bedrijf in een kleine stad. De firma De Heyder en Co. te Lier, 1757-1834* (Lier 1987); Herman Van Der Wee, ‘Industrial dynamics and the process of urbanization and de-urbanization in the Low Countries from the late middle ages to the eighteenth century. A synthesis’, in: H. Van Der Wee (ed.), *The rise and decline of urban industries in Italy and in the Low Countries (late middle ages - early modern times)* (Leuven 1988) 307-381.

10. Bruno Blondé, ‘Transport and the economic development of Brabant in the 18th century’, *Economic growth and structural change. Comparative approaches over the long run on the basis of reconstructed national accounts. Workshop on quantitative economic history* (Leuven 1993); Bruno Blondé, ‘Disparities in the development of the Brabantine urban network: urban centrality, town-countryside relationships, and transportation development, 1750-

handel aangezwengelde “industriële” steden immers trage economische groeiers te zijn. Naast de industrie gelden daarnaast in nogal wat werken ook de verbeterde posities van de landbouweconomie en de mijnproductie van de Oostenrijkse Nederlanden als hefboomen in de richting van het negentiende-eeuwse moderniseringsproces.

Omdat veralgemenende uitspraken over internationale handel en economische ontwikkeling op dit ogenblik nog niet mogelijk zijn, willen we in deze bijdrage de aandacht vestigen op één bepaald segment van de industrie dat in het grotere groeidebat al bijzonder veel stof heeft doen opwaaien wegens de veronderstelde link met mechanisering en industrialisering: de katoensector. In de literatuur over handel, ontwikkeling, industrialisering, globalisering en veranderende consumptiegewoonten tijdens de achttiende eeuw vervult katoen een sleutelrol. Katoen uit Indië is daardoor één van de best bestudeerde koloniale goederen. Oorspronkelijk werd de stof ingevoerd in de vorm van afgewerkte doeken, maar in Groot-Brittannië ontstond al snel een importsubsstitutie-industrie waarvan nogal wat geschiedkundigen geloven dat ze tot de kern van het Britse industrialisatieproces hoort.¹¹ Ook op het vasteland probeerden ondernemers dezelfde nijverheid van de grond te krijgen en in de Oostenrijkse Nederlanden slaagden ze daar vrij snel in. In tegenstelling tot in Groot-Brittannië kunnen we deze industrie in de Oostenrijkse Nederlanden weliswaar niet omschrijven als een echte *leading sector*, maar dat neemt niet weg dat er in de economische historiografie toch een zeer groot belang aan wordt toegedicht.¹² In deze bijdrage willen we een stap verder zetten voorbij deze communis opinio en peilen naar de relaties tussen katoenhandel en economische groei. Meerbepaald kan de studie van katoen onthullen in welke mate internationale handel en het handelsbeleid de industrie hebben gesteund. Was een groot deel van de productie bestemd voor buitenlandse markten? Of werd er vooral gestreefd naar importsubsstitutie, om vanuit mercantilistische overwegingen invoer te verhinderen? Het welvaren van deze typische jonge industrietak kan meer onthullen over de structuur en de zwaartepunten in de Zuid-Nederlandse economie.

1790’, in: C. Núñez (ed.), *Proceedings twelfth international economic history congress* (Madrid 1998).

11. Kenneth Pomeranz en Steven Topik, *The world that trade created. Society, culture, and the world economy, 1400-the present* (New York 1999) 215.

12. Alfons K.L. Thijs, ‘Aspecten van de opkomst der textieldrukkerij als grootbedrijf te Antwerpen in de achttiende eeuw’, *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 86:2 (1971) 200-217; Herman Van Der Wee en Helma Houtman-De Smedt, *De wereldeconomie in opbouw 1750-1990* (Leuven 1992) 81; Roger De Peuter, *Brussel in de achttiende eeuw* (Brussel 1999) 234.

De bronnen

Het uitgebreide bronnenmateriaal dat de Oostenrijkse douaneadministratie heeft nagelaten maakt het mogelijk om de internationale handel voldoende gedetailleerd in kaart te brengen. Uitgerekend de Habsburgse bewindvoerders hebben een douaneadministratie op poten gezet waarin van de zorgvuldige *monitoring* van de in-, uit- en doorvoer een groot punt werd gemaakt. In de periode 1759-1791 werden er statistieken aangelegd met gegevens voor een slordige duizend producten (gaande van fruitbomen, bladgoud en boter tot pistolen, galanteriewaren en steenkool). Het idee voor de creatie van deze zogenaamde *Relevés Généraux des Marchandises, Manufactures et Denrées Entrées, Sorties et Transitées* werd gelanceerd door Patrice de Nény, de algemene schatbewaarder van de Oostenrijkse Nederlanden. De opmaak ervan kan beschouwd worden als een onderdeel van het douanebeleid waarin de protectionistische ideeën die in trek waren in het achttiende-eeuwse Europa concreet vertaald werden.¹³ Het opstellen van een *relevé général* met alle goederen die de grenzen overstaken moest helpen om zich een helder beeld te vormen van de handel en de douane-inkomsten, met het oog op een meer efficiënte regulering.¹⁴ De gegevens werden verzameld en gecontroleerd door Benoît Dupuy, de secretaris van het *bureau de la régie des droits d'entrée et de sortie*, die de verantwoordelijkheid droeg voor het beheer van de douane. Hij werd daarbij gesteund door de gevlmachtigde minister, Karl von Cobenzl, die in de douaneadministratie een hoeksteen zag van een mercantilistisch economisch beleid.¹⁵

Een dergelijke administratieve bron moet uiteraard met veel behoedzaamheid benaderd worden. Hoewel historici de intrinsieke waarde ervan niet in twijfel trekken, vertonen de douanestatistieken ook vele tekortkomingen. We moeten rekening houden met eventuele slordigheid, smokkel en oplichterij. Deze zwaktes werden uitvoerig besproken door Cécile Douxchamps-Lefèvre, Jules Mees en Greta Devos.¹⁶ Hoewel de cijfers uit deze bron een illusie van

13. Cécile Douxchamps-Lefèvre, 'La statistique douanière des Pays-Bas autrichiens', *Annales du congrès de la fédération CAH de Belgique* (Brussel 1969) 123-130, 123; Jan Blomme en Herman Van Der Wee, 'The Belgian economy in a long-term historical perspective: Economic development in Flanders and Brabant, 1500-1812', *Workshop on quantitative economic history* (Leuven 1993).

14. ARA, Raad van Financiën (verder RvF), 4279.

15. Herman Coppens, 'Bureau voor het beheer van de douanerechten (1737-1794)', in: Erik Aerts (ed.), *De centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden (1482-1795)* (Brussel 1995) 523-530, 526.

16. Jules Mees, 'La statistique douanière de la Belgique dans la seconde moitié du XVIIIe siècle', *Revue belge d'histoire* 1 (1914) 72-97; Douxchamps-Lefèvre, 'La statistique'; Greta Devos, 'Oostenrijkse douanestatistiek en de Oostendse handel in de tweede helft van de XVIIIe eeuw', *Colloquium: Economische geschiedenis van België* (Brussel 1972) 335-350.

Afb. 1 Portret van Maria Theresia van Oostenrijk door Martin Van Meytens.

exactheid suggereren moeten we er ons steeds van bewust zijn dat ze niet veel meer geven dan aanwijzingen over de grootteorde van handelsvolumes en over de trends in de ontwikkeling van de handelsstromen. De genoteerde hoeveelheden waren hoe dan ook eerder minima, want wanneer handelaars de kans schoon zagen om douanecontroles en de erbij horende belastingen te ontwijken, aarzelden ze wellicht zelden om dit te doen.¹⁷ Maar het zou fout

---

17. Dit wordt afgeleid uit het feit dat smokkel veel aandacht krijgt in de bronnen van het *bureau de la régie*. ARA, RVF, 4284; 8576, nota's Delplancq (1786-1789); 4278, *Consulte* (27 augustus 1753). Ook de literatuur benadrukt dat smokkel aanzienlijk was: Mees, 'La statistique'; H. Mui en H. Mui, 'Trends in eighteenth-century smuggling reconsidered',

zijn het kind met het badwater weg te gooien. Er zijn genoeg overheidsbronnen die aantonen dat de administratie oprecht bekommerd was om – in functie van haar beleid – betrouwbare informatie te vergaren. Er werd bovendien een ruime staf aangesteld om het project uit te voeren, en de vele reglementen en inspectierondes doen vermoeden dat men nauwgezet te werk ging.¹⁸ De overheid onderkende dat fraude een groot probleem was, maar nam maatregelen om ermee af te rekenen.¹⁹ Het is duidelijk dat het merendeel van de bestaande bronnen uit de hoek van de beleidsmakers komt, en in mindere mate van producenten en handelaars. Hierdoor wordt in de eerste plaats de tussenkomst van de overheid in de economische activiteit belicht. Door de beschikbaarheid van gedetailleerd cijfermateriaal kan echter ook de realiteit van de internationale handel belicht worden: de grootte van de katoensector, de evoluties in import, export en doorvoer, de grootte van de productie,... Kortom, het verdient aanbeveling uiterst behoedzaam met de kwantitatieve informatie uit de douanestatistieken om te springen, maar – mits een juist gebruik – zijn er voldoende argumenten om deze goudmijn niet links te laten liggen.

De Zuid-Nederlandse katoensector

De katoensector in de Oostenrijkse Nederlanden bestond aanvankelijk enkel uit manufacturen van mengstoffen. Dit zijn stoffen waarin katoen werd gemengd met linnen, zijde, wol of andere garens. Deze weefsels werden al vanaf de jaren twintig van de achttiende eeuw geproduceerd, wat bovendien nog een sterke stimulans kreeg toen de regering in 1744 de invoer verbood van Franse siamoises.²⁰ Ook het spinnen van garens voor de mengstoffenproductie gebeurde in de achttiende eeuw op een aanzienlijke schaal. Alleen al in Antwerpen anno 1784 waren ongeveer vierduizend personen (vooral kinderen) betrokken bij de katoenspinnerij en duizend mensen bij de katoenweverij.²¹ De grondstof hiervoor was ruw katoen. In de tweede helft van de achttiende eeuw ontstonden tevens katoendrukkerijen. Om gekleurd katoen te verkrijgen, werd er niet geweven met geverfde garens, maar werden afgewerkte stoffen geverfd of bedrukt. Deze zuivere katoenen stoffen werden geïmporteerd door de Oost-Indische compagnieën.²² In de Oosten-

---

Economic History Review 28 (1975) 28-43; Hervé Hasquin, *Oostenrijks België, 1713-1794. De Zuidelijke Nederlanden onder de Oostenrijkse habsburgers* (Brussel 1987) 152.

18. ARA, RvF, 6399.

19. ARA, RvF, 8576.

20. Alfons K.L. Thijs, *Van "werkwinkel" tot "fabriek". De textielnijverheid te Antwerpen (einde 15de-begin 19de eeuw)* (Brussel 1986) 149. Fusteinen werden zelfs al in de zestiende eeuw geweven: *ibidem*, 147.

21. *Ibidem*, 150.

22. *Ibidem*, 154.

rijkse Nederlanden kwamen ze in handen van de drukkerij Beerenbroek te Dambrugge. Die was opgericht in het midden van de achttiende eeuw en bezat dankzij een octrooi het alleenrecht voor het bedrukken van katoen. Dat alleenrecht liep tot 1778, en tot zolang kon het bedrijf ongehinderd door mededinging haar activiteiten ontplooiën.²³ Dankzij politieke connecties van de oprichters en de vatbaarheid van de overheid voor argumenten in verband met het verbeteren van de handelsbalans, werd het octrooi vlot verleend.²⁴ Het kon echter niet beletten dat er vanaf 1775 steeds meer drukkerijen bijkwamen; de vraag naar katoen was nu eenmaal te groot. Het kapitaal voor de katoendrukkerijen werd grotendeels aangeleverd door de jonge adel, die zich in de decennia voordien door handel had verrijkt.²⁵ Het weven van zuiver katoen kwam ondanks pogingen in de tweede helft van de achttiende eeuw pas echt goed op gang in de negentiende eeuw. Het waren dus vooral witte katoenen doeken en in iets mindere mate ruw katoen en katoengarens die als grondstof dienden voor de katoensector in de Oostenrijkse Nederlanden. Het afgewerkte product moest concurreren met katoen uit Engeland en Oost-Indië, Frankrijk en Holland. Dat waren ook de landen van waaruit de grondstoffen werden geïmporteerd.²⁶ Het is minder duidelijk waarheen de Nederlanden zelf uitvoerden. In de bronnen is er sprake van Frankrijk, Spanje en Amerika.²⁷ Bedrukte en halfkatoenen weefsels vonden daarnaast vermoedelijk ook afzet in Duitsland, Luik en de Noordelijke Nederlanden.²⁸ Naast import en export, werd er in de Zuidelijke Nederlanden ook bijzonder veel aandacht besteed aan de doorvoerhandel, gezien deze niet enkel zeer winstgevend was voor de betrokken tussenhandelaars, maar de taksen erop ook stevig bijdroegen aan het spijzen van de schatkist.

Kortom, onder invloed van wijzigende consumptievoorkeuren kende de katoensector in de achttiende eeuw een zeer grote bloei.²⁹ De invoer van calicots vanaf 1720 had voor een revolutie in de Europese mode gezorgd en leidde in de rest van de achttiende eeuw tot een hoge vraag naar lichte, kleur-

---

23. Alfons K.L. Thijs, 'Schets van de ontwikkeling der katoendrukkerij te Antwerpen (1753-1813)', *Bijdragen tot de Geschiedenis van het Oud Hertogdom Brabant* (1970) 157-190.

24. *Ibidem*, 161.

25. *Ibidem*, 173.

26. ARA, RvF, 4557, *Mémoire sur la nécessité d'augmenter la filature de coton aux Pays Bas* (s.d.); ARA, RvF, 4558, besluit van De Beelen (4 juli 1776). L. Corluy, Een metodologische poging tot uitwerking van een economisch model van de buitenlandse handel voor het departement Gent in de Oostenrijkse Nederlanden tijdens de tweede helft van de XVIIIe eeuw, onuitgegeven doctoraatsverhandeling (KUL 1972) 105, 167.

27. ARA, RvF, 4642, brief, handelskamer van Doornik aan RvF (18 augustus 1779); ARA, Handschriften, 850 A; ARA, RvF, 4639, stuk over handelaars De Loose uit Gent (13 februari 1764).

28. Corluy, Een metodologische poging, 150; Thijs, *Van "werkwinkel"*, 150.

29. Lis en Soly, *Een groot bedrijf*.

rijke stoffen.³⁰ Deze verandering in smaak wordt mooi geïllustreerd door een spectaculaire toename van het aantal winkels dat katoenen stoffen aanbood tijdens de tweede helft van de achttiende eeuw.³¹ Naast het feit dat katoen en mengstoffen modieus waren, waren ze bovendien bijna zo goedkoop als linnen: katoen kostte 13 tot 15 stuivers per el en eenvoudig katoen-linnen kostte ongeveer elf stuivers per el, terwijl doorsnee linnen er tien kostte en flanel bijna 21.³² Volgens Jan Dhondt werden in de sector uitzonderlijk hoge winsten gemaakt.³³ Bovendien wordt aangenomen dat de groei van de katoen-sector – alleszins in 1812 – zeer hoog was ten opzichte van de landbouw en andere nijverheden.³⁴ Lis en Soly menen dat internationale handel van zeer groot belang was voor de textielindustrie, maar dat de overheidssteun een cruciale factor was in het succes ervan.³⁵ De textielproducenten in de Zuidelijke Nederlanden werden in hun pogingen om de nieuwe, alsmar populairdere stoffen zelf te vervaardigen door de overheid geholpen. Meer bepaald de douanewetgeving werd volgens nogal wat auteurs gebruikt om een barrière van protectionistische taksen op te trekken tegen buitenlandse concurrentie. In een poging de Zuid-Nederlandse fabrikanten te beschermen, werden – om maar dat voorbeeld te geven – in de *regulative* van 27 januari 1749 de invoerrechten op een aantal goedkope weefsels zoals katoen, linnen en wol van mindere zwaarte verhoogd.³⁶ Onder andere in 1778 werden de invoerrechten op bedrukt katoen nog eens verhoogd.³⁷ Het voornaamste doel van de maatregelen was in eerste instantie niet de uitvoerpositie van de Oostenrijkse Nederlanden te verbeteren. Wat men op het oog had was het realiseren van importsubstitutie, met als einddoel het aanzwengelen van de interne nijverheid.³⁸

30. Calicot is een (bedrukt) katoenen weefsel dat oorspronkelijk afkomstig was uit Calicut, India. Ibidem, 17 en 34.

31. Laura Van Aert en Daniëlle van den Heuvel, 'Sekse als sleutel tot succes? Vrouwen en de verkoop van textiel in de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden 1650-1800', *Textielhistorische bijdragen* 47 (2007) 11.

32. Christiaan Vandenbroeke, 'Sociale en conjuncturele facetten van de linnennijverheid in Vlaanderen (late 14e-midden 19e eeuw)', *Handelingen der maatschappij voor geschiedenis en oudheidkunde te Gent* 33 (1979) 117-174, 149; Catharina Lis en Hugo Soly, 'Restructuring the urban textile industries in Brabant and Flanders during the second half of the eighteenth century', in: E. Aerts en J.H. Munro (eds.), *Textiles of the Low Countries in European economic history* (Leuven 1990) 105-113.

33. Jan Dhondt en M. Bruwier, 'The industrial revolution in Belgium and Holland, 1700-1914', in: C. Cipolla (ed.), *The fontana economic history of europe* (Londen 1973) 351.

34. Blomme en Van Der Wee, 'The Belgian economy', 12.

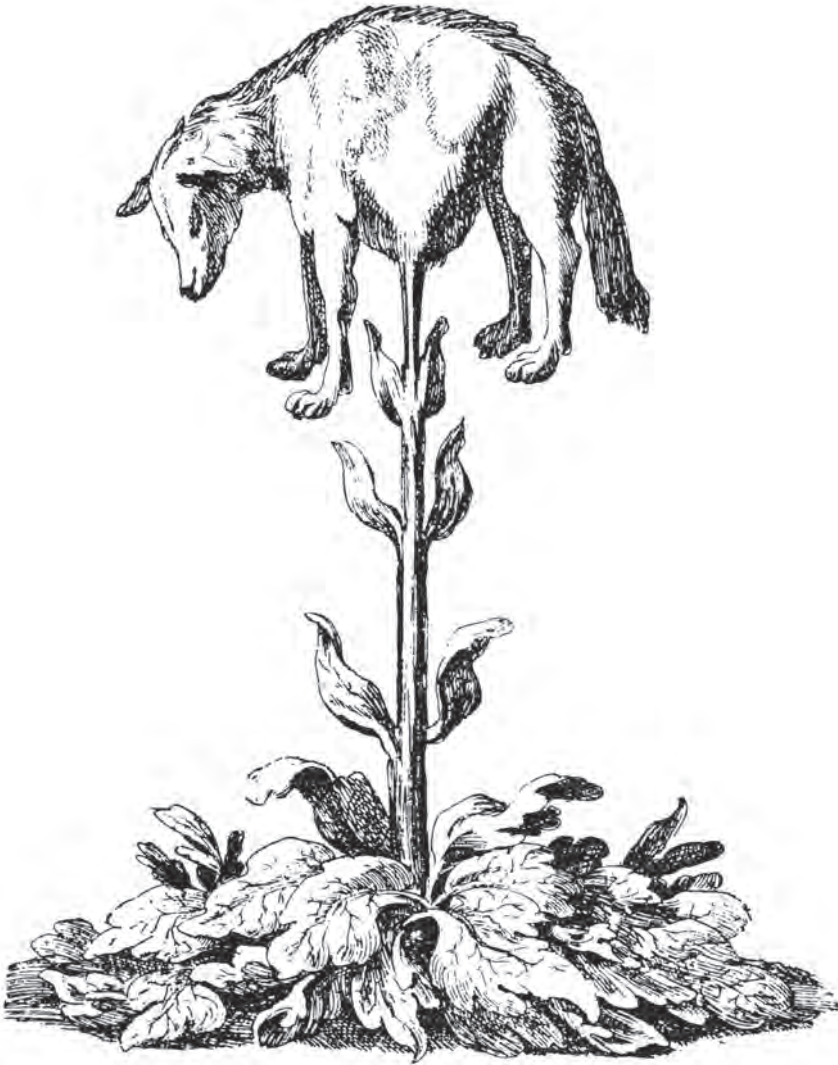
35. Catharina Lis en Hugo Soly, 'Living apart together: Overheid en ondernemers in Brabant en Vlaanderen tijdens de tweede helft van de 18e eeuw', *Arbeid in veelvoud. Een huldeboek voor Jan Craeybeckx en Etienne Scholliers* (Brussel 1988) 131-144, 132.

36. Van Houtte, *Histoire*, 552-553. ARA, RvF, 5848.

37. Lis en Soly, 'Living', 134.

38. Idem, 'Restructuring', 109.

De meeste auteurs lijken er vanuit te gaan dat importsubstitutie wel degelijk succesvol verlopen is en dat katoen ook voor de Oostenrijkse Nederlanden een dynamische bijdrage leverde aan het economische moderniseringsproces.³⁹ De vraag is maar of deze visies ook de toets van het bronnenmateriaal kunnen doorstaan.

Afb. 2 'The vegetable lamb' uit H. Lee, *The Vegetable Lamb of Tartary* (Londen 1887).

39. Thijs, 'Aspecten'; Van Der Wee en Houtman-De Smedt, *De wereldeconomie*, 81; De Peuter, *Brussel*, 234.

Economische realiteit

Het zal velen misschien verrassen, maar de Habsburgse regering besteedde in de eerste plaats uiterst veel zorg aan de zogenaamde transitopolitiek. Deze houding is minder bekend dan het streven naar een positieve handelsbalans, maar voor die tijd zeker niet minder belangrijk.⁴⁰ Hubert Van Houtte schreef in 1920 dat in tegenstelling tot 'gewone handel' (de in- en uitvoer): 'le commerce du transit est presque toujours lucratif'.⁴¹ De Oostenrijkse machthebbers wilden van de Nederlanden daarom een knooppunt voor internationale handelsstromen maken. De Oostendse haven speelde daarin een hoofdrol en diende de Italiaanse havens van de Habsburgers te completeren.⁴² Men streefde in de eerste plaats naar het versterken van de wederzijdse handelsrelaties tussen de Zuidelijke Nederlanden en de Habsburgse Erflanden in Duitsland.⁴³ Er is geen sprake van een douane-unie, maar men behandelde het rijk wel als een geheel waarin de verschillende delen elkaar aanvulden en ondersteunden. Hoewel het project in verband met de wederzijdse handel al werd opgestart in 1749, zien we in grafieken 1 tot 2 pas echt resultaten van een doorvoerpolitiek omstreeks 1780.⁴⁴ Pas dan neemt de transit merkbaar toe. Dit verklaart waarom graaf von Kaunitz in het jaar 1775 klaagde:

'le committé (du commerce réciproque, AC) observe entre autres que (les membres du conseil des finances, AC) n'ayant pas encore de resolution sur le projet de tarif qui doit avoir lieu dans le commerce reciproque'.⁴⁵

Even later zet zich alweer een daling in. We zien een nog scherpere piek in de doorvoer van ruw katoen (grafiek 3). Deze plotse toename was waarschijnlijk niet toe te schrijven aan de inspanningen van de overheid, maar was te wijten aan een externe factor: de vierjarige oorlog tussen de Republiek en Groot-Brittannië (1780-1783) verzwakte deze twee grote concurrenten. We kunnen dus besluiten dat in vergelijking met de aandacht die eraan

40. ARA, SSO, 2194/2; ARA, Handschriften, 850 A en 2452; ARA, RvF, 4279, 4290, 4304, 5863 en 8576. Österreichisches Staatsarchiv (verder os), Finanz- und Hofkammerarchiv (verder FHKA), Neues Hofkammerarchiv (verder nhk), Kommerz Litorale, Akten, 1005.

41. Van Houtte, *Histoire*, 357.

42. ARA, SSO, 2153 en 2194/2; ARA, Handschriften, 850 C; ARA, RvF, 4279, 4281, 4284 en 4304; OS, FHKA, NHK, 1007.

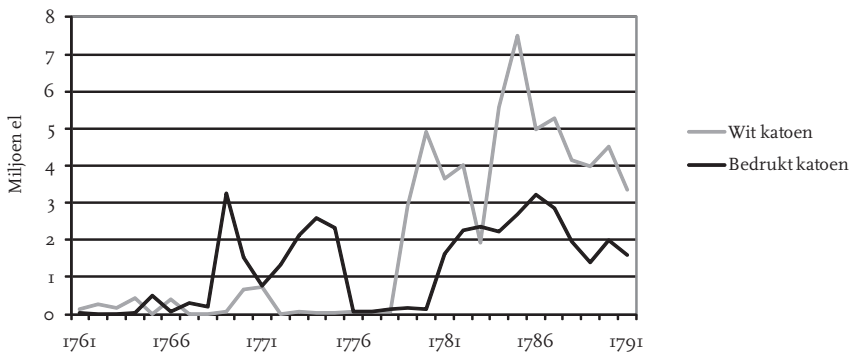
43. ARA, RvF, 4278, Oprichtingsakte van de *Jointe pour le commerce avec les Pays Hérititaires* (10 April 1753); ARA, RvF, 4286, 4298, 4303 en 4304; ARA, SEG, 2194/2; OS, FHKA, NHK, 1003, 1007, 1008 en 1009.

44. OS, FHKA, NHK, 1003.

45. 'Het comité merkt onder meer dat de Raad van Financiën nog geen oplossing heeft voor het tarievenproject dat dient plaats te vinden binnen de wederzijdse handel.' OS, FHKA, NHK, 1008 (12 februari 1775).

geschonken wordt in overheidsbronnen, de transitopolitiek – voor katoen althans – een uiterst beperkte impact heeft gehad. In het geval van de handel in siamoises, nanking, fustein en bombazijn leidde zelfs de oorlog niet tot substantiële verbeteringen. Er zijn een aantal plotse stijgingen, maar ze kunnen niet geconsolideerd worden. Henri Delplancq gaf zelf toe dat de Nederlanden niet voldoende gebruik maakten van hun neutraliteit in de oorlog.⁴⁶ De Oostenrijkse Nederlanden konden dus niet de rol spelen van *interloper*, zoals sommige andere kleinere staten dat wel deden, en het potentieel van de transithandel werd niet ten volle benut.⁴⁷ Gezien het uitstekende verkeersstelsel en het feit dat er geen gebrek aan initiatief bestond bij de handelaars, moet de reden hiervoor waarschijnlijk gezocht worden in de tegenstand van machtiger buurlanden.⁴⁸

GRAFIEK 1 De doorvoer van afgewerkt katoen, 1761-1791⁴⁹

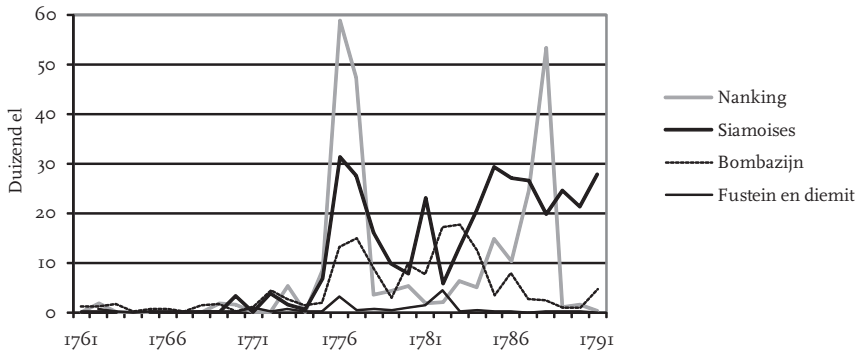
Bron: Relevé général, Algemeen Rijksarchief Brussel, Raad van Financiën, 5748-5805.

46. OS, FHKA, NHK, 1010, folio 588: memorie (9 juli 1779).

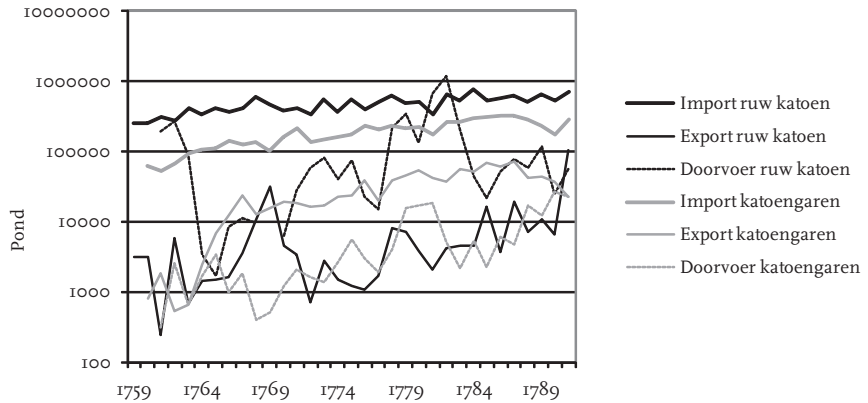
47. Bijvoorbeeld Denemarken: Klas Rönnbäck, 'Who stood to gain from colonialism? A case study of early modern European colonialism in the Caribbean', *World Economic History Congress* (Utrecht 2009). Sessie: 'Small is beautiful – Interlopers in Early Modern world trade. The experience of smaller trading nations and companies in the Pre-Industrial Period'.

48. De mislukking van de Aziatische compagnie van Trieste is tekenend hiervoor. Helma Houtman-De Smedt, 'Charles Proli. Antwerps zakenman en bankier, 1723-1786. Een biografische en bedrijfshistorische studie', *Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der letteren* 45:180 (1983) 126.

49. In de bron worden katoenen weefsels deels in el en deels in stukken opgelijst (al naargelang de voorkeur van de douanebeampte). Voor de grafiek werden de stukken omgerekend naar el, zodat de aparte categorieën konden worden opgeteld. Voor de originele cijfers: zie appendix, tabel 2 tot 5.

GRAFIEK 2 *De doorvoer van mengstoffen, 1761-1791*

Bron: Relevé général, Algemeen Rijksarchief Brussel, Raad van Financiën, 5748-5805.

GRAFIEK 3 *De handel in ruw katoen en katoengaren (semilogaritmisch)*

Bron: Relevé général, Algemeen Rijksarchief Brussel, Raad van Financiën, 5748-5805.

In verschillende memories en brieven uit de tweede helft van de achttiende eeuw werd benadrukt dat de internationale import en export wél een immense impact hadden voor de ondernemers in de Zuidelijke Nederlanden. Zowel bepaalde regeringswoordvoerders als de katoenfabrikanten zelf vroegen aandacht voor hun afhankelijkheid van buitenlandse import en van de buitenlandse afzetmarkt.⁵⁰ De handelskamer van Doornik verwoordde het als volgt: ‘Une des branches du commerce les plus étendues de ce pays consiste sans contredit dans l’exportation de nos cotons imprimés aux français.’⁵¹ Tegelij-

50. ARA, RvF, 4557, *Mémoire sur la nécessité d’augmenter la filature de coton aux Pays Bas* (s.d.); ARA, RvF, 4641, aanvraag om een katoendrukkerij te openen (27 mei 1778).

51. ‘Eén van de meest uitgestrekte takken van de handel in dit land, is zonder twijfel de export van ons bedrukte katoen naar de Fransen.’ ARA, RvF, 4642, 18 augustus 1779.

kertijd werd er ook steen en been geklaagd over de moordende buitenlandse mededinging op de binnenlandse markt voor afgewerkte katoentjes.⁵²

Het overheidsbeleid lijkt op het eerste gezicht rekening te houden met de hierboven aangehaalde zorgen. De Habsburgse tariefboeken tonen dat de invoertaksen voor afgewerkt textiel hoger waren dan de exporttaksen en dat afgewerkte katoenen stoffen zelfs mochten worden uitgevoerd zonder het betalen van enige belasting.⁵³ Daarenboven was het duurder om bedrukt katoen te importeren dan wit katoen: één gulden en vijf stuivers per honderd el (ongeveer vijf procent van de totale prijs) tegenover slechts één gulden of drie procent.⁵⁴ Ondanks regelmatige wijzigingen van de tarieven, bleef de plaatselijke administratie er gedurende de achttiende eeuw echter op hameren dat er nog steeds ernstig rekening moest worden gehouden met de buitenlandse concurrentie. Een verhoging van het invoerrecht op bedrukt katoen bleef broodnodig.⁵⁵ Daarenboven was het Oostenrijkse beleid met de op zich vrij hoge invoertarieven toch nog steeds veel minder rigide dan dat van bijvoorbeeld de Engelsen, die een verbod op het importeren van katoen instelden.⁵⁶ In een verzoogschrift van de katoendrukkerij Beerenbroek te Antwerpen aan de Raad van Financiën benadrukten de supplianten dat vanaf de Vrede van Aken bedrukt katoen sterk in opmars was en dat de Nederlanden daarvoor een hoge som moesten betalen aan het buitenland.⁵⁷ Vanuit de gangbare handelsbalansideologie diende er dus zo snel mogelijk een eigen industrie te worden uitgebouwd.

De kracht van de Weense handelspolitiek kan echter niet afgeleid worden uit de algemene regelgeving. Tekenend zijn vooral de talloze casussen, waarbij de administratie ad hoc-maatregelen nam om de positie van haar individuele katoendrukkers tegenover de buitenlandse concurrentie te verbeteren. Het archief van de Raad van Financiën bevat ontelbare stukken die het lobbywerk van bezitters van katoendrukkerijen aan het licht brengen. De privileges waarom ze vroegen betroffen meestal de volledige vrijstelling van invoerrechten op grondstoffen en machines, vrijstelling van uitvoerrechten op het afgewerkte product en soms ook vragen om financiële steun bij de oprichting of de uitbreiding van een bedrijf. De vrijstellingen werden meestal ook toegekend, al was dat steeds onder voorwaarden. Enkel wat ook weer werd uitge-

52. ARA, SSO, 2194/2; ARA, RvF, 4556-4560.

53. ARA, RvF, 8873 en 8874, *Estat ou Tarif des Droits d'entrée et sortie 1680-1792*.

54. Lis en Soly, 'Living', 134.

55. Henri Delpincq – onder wiens toezicht het douanebureau uitgroeide tot een waar ministerie voor economische zaken – gaf toe dat hij de wijzigingen niet kon bijhouden en dat daarom slechts de voornaamste werden opgenomen in de tariefboeken. J. Pricken, *La douane belge sous Marie-Thérèse et Joseph II* (Brussel 1964). ARA, RvF, 4556, 4641 en 4642.

56. Koen Paeye, *De Gentse katoennijverheid op de internationale katoenmarkt in de 19e eeuw*, masterproef (Universiteit Gent 2008).

57. ARA, RvF, 4640.

voerd, kon worden vrijgesteld van invoerrechten.⁵⁸ Deze maatregel verraadt alleszins een zekere aanmoediging van de export. De bestanden van de Raad van Financiën geven met andere woorden een erg ambigu beeld. Men ging nooit over tot een universele vrijstelling en het blijft daardoor raden naar het aandeel van de grondstoffenimport dat uiteindelijk vrij was van invoerrechten of de hoeveelheid afgewerkte weefsels die vrij mochten worden geëxporteerd. Het is mogelijk dat het spijzen van de schatkist een grotere bezorgdheid was dan het beschermen van de industrie, of dat de overheid gewoonweg nog niet over voldoende handelingsvrijheid beschikte om haar douanepolitiek ten volle en openlijk te voeren zonder daardoor conflicten met omringende landen uit te lokken.⁵⁹ Maar bleven haar handen effectief gebonden of leidde deze tactiek van kleine maatregeltjes waarmee ze onder de radar van de grote spelers kon blijven misschien net tot grotere effecten?

Om echt uit te maken in hoeverre de handelspolitiek met betrekking tot katoen de ontwikkeling van deze nijverheidstak in de Zuidelijke Nederlanden ten goede is gekomen, en om erachter te komen of handel *überhaupt* van groot belang was voor de katoensector, moeten we voorbij de retoriek gaan en teruggrijpen naar de douanestatistieken. De confrontatie met de cijfers uit de bronnen onthult evoluties in de internationale handelsstromen die in andere bronnen nooit aan bod komen. Door te vergelijken met (partiële) productiecijfers en met de katoenhandel in andere landen kunnen we enerzijds uitmaken hoe groot de export eigenlijk was ten opzichte van de productie voor de thuismarkt en anderzijds de Zuid-Nederlandse handel in een internationaal perspectief plaatsen.

Wanneer men de handelsvolumes uit de Habsburgse douanestatistieken bekijkt in grafiek 4, valt onmiddellijk op hoe in de periode 1759-1791 de invoer van zowel witte als bedrukte doeken de uitvoer ervan duidelijk overtrof. Er is echter een opmerkelijk verschil tussen witte en bedrukte katoenen weefsels. De export van wit katoen was verwaarloosbaar, met slechts een beperkte toename tijdens de allerlaatste jaren. Voor bedrukt katoen zijn de geëxporteerde aantallen iets groter en is er ook een ietwat sterkere toename merkbaar. In 1788 naderen import en export zelfs even tot op gelijke hoogte, met een klein surplus voor export. Deze cijfers moeten echter met de nodige afstandelijkheid bekeken worden. Waar de exportdata vermoedelijk accuraat zijn, aangezien er geen of weinig taksen te betalen waren en er dus geen aanzet tot ontduiking was, was de invoer daarentegen hoogstwaarschijnlijk groter dan de grafiek laat vermoeden, omdat hier die *incentive* wel bestond. Toch

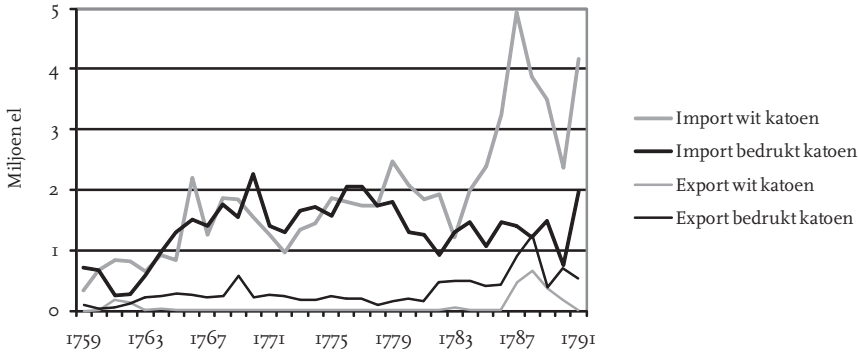
58. ARA, RvF, 4638, 4639 en 4641, *Imprimeries de coton 1762-1765, 1774*; ARA, RvF, 4640, *Imprimeries de toiles de coton à Anvers 1769*; ARA, RvF, 4558-4559, *toiles de coton etc. 1771-1787*; ARA, RvF, 4642-4644.

59. Piet Lenders, 'Ontwikkeling van politiek en instellingen in de Oostenrijkse Nederlanden. De invloed van de Europese oorlogen', *Bijdragen tot de Geschiedenis* 64:1 (1981) 33-76.

kan aangenomen worden dat de invoer van bedrukt katoen aan het einde van de jaren zeventig stagneerde en misschien zelfs licht daalde, terwijl die van wit katoen bleef toenemen. Om het verschil tussen de ontwikkeling van beide curven te verklaren, is het van belang om wit katoen voornamelijk als een grondstof te zien. Gezien het lokale spinnen van katoen voornamelijk de mengstoffenindustrie voedde, deden de katoendrukkerijen immers beroep op geïmporteerd wit katoen.

GRAFIEK 4 De import en export van afgewerkt katoen, 1759-1791⁶⁰

Bron: Relevé général, Algemeen Rijksarchief Brussel, Raad van Financiën, 5748-5805.

Dankzij Alfons Thijs beschikken we over de productiecijfers van de katoendrukkerij Beerenbroek te Dambrugge, die van 1753 tot 1778 het patent bezat op het bedrukken van katoen. Een vergelijking van Thijs' cijfers met de importcijfers uit de douanestatistiek kan veel onthullen over de geloofwaardigheid van deze laatste. De productiecijfers zijn spijtig genoeg niet zoals de handelsgegevens in ellen uitgedrukt, maar wel in stuks. In navolging van Alfons Thijs namen wij aan dat een stuk 28 el lang was.⁶¹ Grafiek 5 toont dat de drukkerij tot 1777 ongeveer evenveel ellen wit katoen bedrukte als er ingevoerd werden – met slechts één merkwaardige afwijking in 1766 – wat uiteraard een gevolg was van het feit dat de drukkerij in die periode een patent bezat op het bedrukken van katoen en er bijgevolg geen andere vragers van wit

60. In de bron worden katoenen weefsels deels in el en deels in stukken opgelijst. Voor de grafiek werden de stukken omgerekend naar el, zodat de aparte categorieën konden worden opgeteld. In de jaren 1759 tot en met 1766 werd wit katoen in de douanestatistiek tevens onderverdeeld in 'cotton blanche' en 'cotton blanche pour imprimeries'. Ook deze werden samengeteld in de grafiek. De grafiek bevat met andere woorden het totaal van de categorieën wit katoen (in el, in stukken), bedrukt katoen (el en stukken) en wit katoen voor drukkerijen. Voor de originele cijfers: zie appendix, tabel 2 tot 5.

61. Thijs, *Van "werkwinkel"*, 150.

katoen mochten bestaan.⁶² De invoercijfers van wit katoen pleiten dus zeer sterk voor de betrouwbaarheid van de douanestatistieken. In 1778 liep het octrooi af en konden ook andere ondernemers ongehinderd katoendrukkerijen opzetten. Van de weeromstuit kromp het aandeel van de te Dambrugge geproduceerde katoentjes ten opzichte van de invoer van wit katoen sterk. In percentages uitgedrukt, zakte het meteen een eind onder honderd, om uiteindelijk – na enkele *ups* en *downs* – op ongeveer een kwart te stranden. Wanneer we de productie van de firma Beerenbroek vergelijken met de uitgevoerde hoeveelheid bedrukt katoen, wordt het plaatje problematischer. De exportcijfers uit de douanestatistiek zijn enorm laag ten opzichte van de hoeveelheden die men te Dambrugge produceerde (tot zelfs twintig maal minder in 1762). Zowel de drukkerij te Dambrugge als degenen die werden opgestart na 1778 produceerden immers vooral voor de thuismarkt en veel minder (tot niet) voor de export. De handelscijfers onthullen echter nog iets veel verbazingwekkender. De trendlijn in grafiek 4 toont dat terwijl de import van bedrukt katoen vóór het aflopen van het patent net als de vraag een stijgend verloop kende, er zich vanaf 1778 een rustige, maar onmiskenbare daling inzette! Dat impliceert dat de zo geroemde importssubstitutiepolitiek van de Oostenrijkers pas een serieuze betekenis kreeg nadat het octrooi dat de drukkerij van Dambrugge een monopoliepositie had verschaft op de binnenlandse markt, was afgelopen. Voordien zorgde de industriële politiek er immers voor dat de Oostenrijkse Nederlanden, veel langer dan nodig was, afhankelijk bleven van de invoer van bedrukte katoenen. Het octrooi heeft er dan misschien wel voor gezorgd dat de nieuwe sector in beschermde omstandigheden van start kon gaan, het stond de verdere ontwikkeling ervan zeker in de weg.

Ook de gegevens over de import en export van mengstoffen verraden een wat complexer, en minder optimistisch verhaal. De mengstoffensector bestond, zoals gezegd, al veel langer en had dus ook een complexere samenstelling. Dankzij de industrietelling van 1764 beschikken we over een momentopname van de verschillende bedrijven, die katoen (ruw of in garen) verwerkten.⁶³ Ook de katoenspinnerijen zijn hierin terug te vinden. Het eerste wat opvalt, is dat het verwerken van katoen een quasi exclusief stedelijke aangelegenheid was, die bovendien bijna uitsluitend voorkwam in Vlaanderen en Brabant.⁶⁴ De bedrijven gebruikten ruw katoen en katoengaren voor de productie van garen, flanel, bombazijn, siamoises, diemit en fustein. In

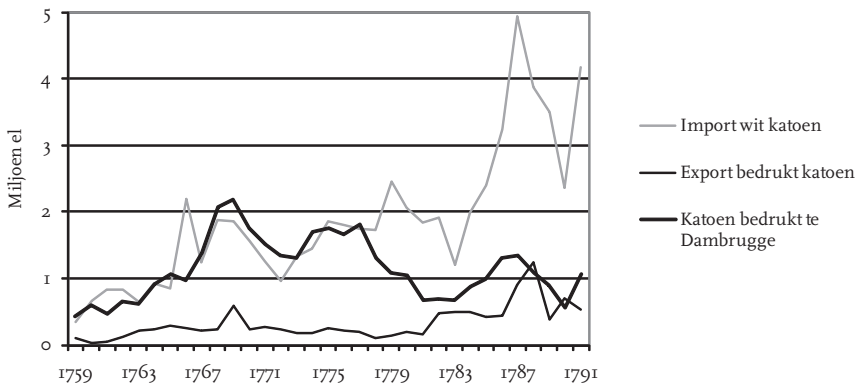
62. De afwijking kan verklaard worden door het feit dat overtredingen van het octrooi vaak oogluikend werden toegestaan (Lis en Soly, *Een groot bedrijf*, 31.), maar gezien de grootte gaat het eerder om een fout in de bron.

63. ARA, RvF 4392-4393. Deze bron kan geen aanspraak maken op volledigheid, maar biedt een benaderende schets van de Zuid-Nederlandse industrie: Ph. Moureaux, *Les preoccupations statistiques du gouvernement des Pays-Bas autrichiens* (Brussel 1971) 387.

64. Uitzonderingen zijn een siamoise-manufactuur te Bergen en een spinnerij te Doornik.

totaal zijn er in het jaar 1764 gegevens van 34 bedrijven, die dikwijls onderdak gaven aan verschillende meesters. Van deze bedrijven exporteerden er twintig helemaal niets, terwijl er ook acht geheel onafhankelijk waren van het buitenland voor de aanvoer van grondstoffen. Een document over het welvaren van de verschillende Antwerpse drukkerijen berichtte dat ook vele daarvan het geheel zonder export deden.⁶⁵ Slechts negen bedrijven waren rechtstreeks op het buitenland aangewezen voor hun grondstoffen, de rest ontrok katoengarens uit Antwerpen en was dus slechts indirect afhankelijk van ingevoerd ruw katoen. Over de productie hebben we slechts partiële gegevens, maar we weten wel ongeveer hoeveel personen door de katoensector tewerkgesteld werden: minimaal 17.261 personen volgens de industrietelling (waarin er voor enkele bedrijven cijfers ontbreken en de meeste cijfers vermoedelijk een onderschatting waren).⁶⁶ Op een bevolking van zo'n twee miljoen toch geen klein cijfer.⁶⁷

GRAFIEK 5 De katoenproductie te Dambrugge in vergelijking met import en export van katoenen weefsels, 1759-1761⁶⁸

Bron: Relevé général, Algemeen Rijksarchief Brussel, Raad van Financiën, 5748-5805 en Thijs, 'Schets', 185.

De handelscijfers vertellen meer over het welvaren van de sector dan de statische schets op basis van de genoemde industrietelling. De invoer van siamoises (afgewerkte lichte stoffen met een linnen schering en een katoenen inslag) in grafiek 6 bleef doorheen de periode sterk stijgen, terwijl de

65. ARA, RvF, 4642, 22 oktober 1779.

66. Moureaux, *Les préoccupations* 394.

67. Christiaan Vandenbroeke, 'Agriculture et alimentation dans les Pays-Bas autrichiens', *Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis* 49 (1975) 380.

68. De gebruikte cijfers zijn de totalen uit grafiek 4 (tabel 2 tot 5). Voor de verhoudingen uitgedrukt in percentages, zie appendix: tabel 1.

uitvoer slechts zeer laat en dan nog bijzonder matig toenam. Alleszins wat de siamoises betreft staat vast dat de eventuele imports substitutie niet geleid heeft tot een verminderde afhankelijkheid van de invoer in absolute termen. Bij de stof *nanking*, een geel katoenen weefsel (soms ook als synoniem voor calicot gebruikt), is de curve grilliger. Ook hier kan men echter in geen geval van een succesverhaal spreken. Bij gebrek aan een bevredigend binnenlands substituuut, bleef de invoer toenemen. Welke relatieve verschuivingen achter deze absolute volumes schuilgaan is echter minder duidelijk. De behoorlijk sterke stijging in de import van katoengarens (grafiek 3) wijst er alleszins op dat de lokale mengstoffensector in goeden doen was. Ook de invoer van ruw katoen steeg lichtjes. Weliswaar werd er niet voldoende geweven om de verdere invoer van siamoises, nanking of zuiver katoenen stoffen tegen te gaan, maar de buitenlandse concurrentie kan volgens deze data niet zo zwaar hebben gewogen dat de katoenindustrie erdoor in de kiem werd gesmoord. Bovendien steeg de export van zowel het lichte, halfkatoenen fustein, het gekeperde katoenen diemit als van bombazijn sterk vanaf 1776 (zie grafiek 7). Import bleef daarentegen laag, behoudens de piek bij bombazijn in 1780. Bombazijn, een zeer zware katoenen en soms gemengde stof, werd in groten getale geëxporteerd naar Spanje.⁶⁹ Waar de groei bij fustein en diemit evenwel vandaan kwam, is nog niet opgehelderd, temeer daar de productie van fustein in bijvoorbeeld Brugge achteruitging na 1756.⁷⁰ Fustein was alleszins een dure *old luxury*, die een heel ander publiek aansprak dan het modieuze, maar goedkope katoen. Grafiek 8 toont aan dat of de invoer van de mengstoffen nu uiteindelijk steeg of daalde, het belang ervan nog steeds in het niets verzonk bij dat van de zuivere katoenen stoffen.

Door de koppeling van katoen met versnelde groei in het internationale debat, loert het gevaar om de hoek dat men de specifieke structuur van de Zuid-Nederlandse economie uit het oog verliest en het aandeel dat katoen daarbinnen innam overschat. Historici gaan ervan uit dat de economie van de Zuidelijke Nederlanden in de tweede helft van de achttiende eeuw langzaam uit een diep dal klom. Weliswaar volgden er nog erg moeilijke jaren, zoals de periode 1771-1775 en vooral de jaren vlak na de Brabantse Omwenteling, maar die werden afgewisseld met periodes waarin de nijverheid bloeide.⁷¹ Volgens Chris Vandenbroeke stond de Zuid-Nederlandse economie er bovendien beter voor dan deze van de omringende landen op het vlak van menselijk kapitaal, landbouwproductiviteit, bevolkingsaan groei en verkeers-

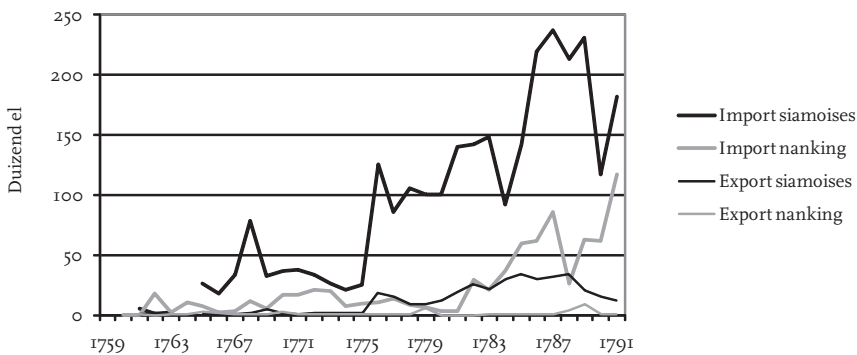
69. ARA, RvF, 4392.

70. Lefèvre en Lefèvre, *Etude*, 130; Joseph Vermaut, De textielnijverheid in Brugge en op het platteland in westelijk Vlaanderen voor 1800, onuitgegeven doctoraatsverhandeling (RUG 1974) 161.

71. Hervé Hasquin, 'Nijverheid in de Zuidelijke Nederlanden, 1650-1795', *Algemene geschiedenis der Nederlanden* (Haarlem 1979) 124-159, 158.

infrastructuur.⁷² Landbouw nam naar schatting meer dan de helft van het bruto binnenlands product voor zijn rekening.⁷³ Zelfs in 1812 maakte landbouw nog 47,6 procent uit van het regionale product van Vlaanderen en Brabant, terwijl de industriële sector in haar geheel slechts goed was voor 22,8 procent (waarbinnen de linnenindustrie dan nog eens instond voor 56 procent van de industriële tewerkstelling).⁷⁴ Het gewicht van de stedelijke nijverheden, waaronder katoen, was dus alleszins beperkt, en zeker beperkter dan in buurlanden als Engeland en de Noordelijke Nederlanden. Voor Groot-Brittannië schatte Javier Cuenca Esteban het aandeel van katoen in de toegevoegde waarde vrij hoog in: 8,6 procent in 1770 en 25,6 procent in 1801. Crafts en Harley nemen aan dat de sector tot 1770 slechts 2,6 procent voor haar rekening nam, maar daarna nam het aandeel snel toe.⁷⁵ In de Republiek was de textielindustrie verantwoordelijk voor 4,5 procent van het bruto binnenlands product in 1807.⁷⁶

GRAFIEK 6 De import en export van siamoises en nanking, 1759-1791

Bron: Relevé général, Algemeen Rijksarchief Brussel, Raad van Financiën, 5748-5805.

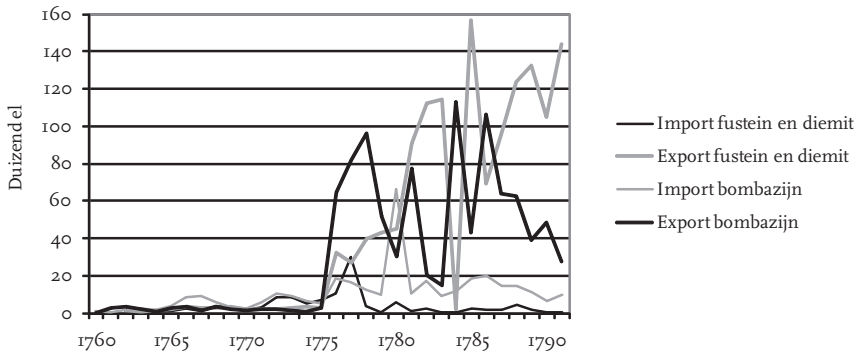
72. Herman Van der Wee en Eddy Van Cauwenberghe, *Productivity of land and agricultural innovation in the low countries (1250-1800)* (Leuven 1987); Vandenbroeke, 'The regional economy', 163; G. Dejongh en Y. Segers, 'Een kleine natie in mutatie. De economische ontwikkeling van de Zuidelijke Nederlanden/België in de eeuw 1750-1850', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 114 (2001) 171-194, 175.

73. Erik Aerts, 'Economische interventie van de centrale staat in de Spaanse en Oostenrijkse Nederlanden (1555-1795)', in: S. Dubois en J. Yante (eds.), *Gouvernance et administration dans les provinces belgiques du XVIIe au XVIIIe siècle* (Brussel 2009) 107-142, 115.

74. Blomme en Van Der Wee, 'The Belgian economy', 5.

75. C.K. Harley en N.F.R. Crafts, 'Cotton textiles and industrial output growth during the industrial revolution', *The Economic History Review, New Series* 48:1 (1995) 134-144, 141; Stephen Broadberry, Rainer Fremdling en Peter Solar, 'Industry, 1700-1870', in: Stephen Broadberry en Kevin H. O'Rourke (eds.), *Unifying the European experience: An economic history of modern europe 2008*.

76. Smits, Horlings en Van Zanden, *Dutch GNP*, 50.

GRAFIEK 7 De import en export van fustein, diemit en bombazijn, 1760-1791

Bron: Relevé général, Algemeen Rijksarchief Brussel, Raad van Financiën, 5748-5805.

Hoewel we – nog – niet beschikken over een waardecijfer voor de totale handel in de Oostenrijkse Nederlanden, kunnen we de katoensector in perspectief plaatsen door te vergelijken met twee traditionelere textielsectoren: lijnwaad en laken. De uitvoer van lijnwaad bleef constant gedurende de periode en bedroeg jaarlijks ongeveer veertien miljoen el. De uitvoer van een ander populair linnen product, in het bijzonder tijk, telde gemiddeld bijna twee miljoen el. Laken deed het slechter. De export was min of meer stabiel, met een gemiddelde van slechts 17.853 el tussen 1759 en 1791, al kende de lakensexport op het einde van de periode alsnog een kleine toename. Wanneer we de uitvoer van bedrukt katoen en de verschillende mengstoffen optellen in een relatief goed jaar zoals 1781 komen we slechts op een totaal van 347.614 el. Dit totaal verzinkt in het niets bij de linnenuitvoer, ook wanneer men de prijzen in acht neemt, maar het laat wel de lakensector achter zich. Het is veilig aan te nemen dat het aandeel van de katoenexport in de buitenlandse handel ook kleiner was dan dat in Engeland en de Noordelijke Nederlanden. Voor Groot-Brittannië betekende de katoenexport in 1774 twee procent van de totale export (terwijl wol nog goed was voor bijna 50 procent), waarna het aanhoudend opliep tot vijftien procent in de jaren 1790.⁷⁷ In de Republiek was de katoenexport 3,4 procent van de totale export waard in 1802. De balans voor de katoenhandel was er in tegenstelling tot in onze streken bovendien gunstig in dat jaar, met een import ter waarde van 1.369.000 gulden en een export van bijna het dubbele van dat bedrag: 2.629.000 gulden.⁷⁸ De hoge cij-

77. Het gaat hier over zowel afgewerkte stoffen als ruwe grondstof. R. Davis, 'English foreign trade, 1700-1774', *Economic History Review* 15 (1962) 285-303, 302; Herman Van der Wee, 'The western European woollen industries, 1500-1750', in: David Jenkins (ed.), *The Cambridge history of western textiles, part 1* (Cambridge 2003) 397-472, 461.

78. Edwin Horlings, *The economic development of the Dutch service sector 1800-1850* (Amsterdam 1995) 351, 376.

fers zijn verre van onlogisch voor gebieden die in tegenstelling tot de Zuidelijke Nederlanden over kolonies en overzeese handelscompagnieën beschikten, maar vanuit deze vergelijking is het wel begrijpelijker dat de focus van de Habsburgse overheid op imports substitutie lag en niet op export.

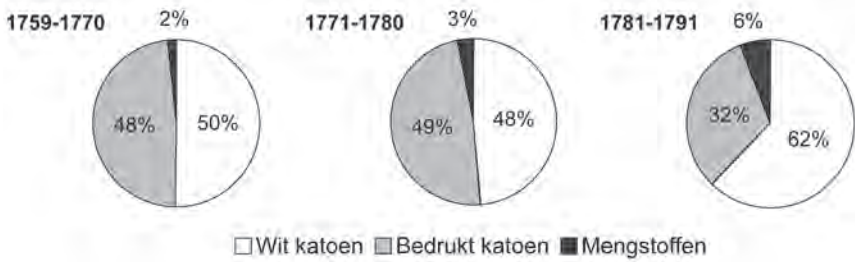
Hoewel de douanestatistieken aantonen dat verwerkt katoen en halfkatoenen weefsels nog steeds veel meer werden ingevoerd dan uitgevoerd (ook in vergelijking met andere sectoren en regio's) geven de verschillen tussen wit en bedrukt katoen en vooral de specifieke evolutie van de export van bedrukt katoen de indruk dat men de internationale handelsstromen enigszins naar de hand kon zetten. Vanaf het einde van de jaren zeventig vond er in lichte mate imports substitutie plaats voor bedrukte katoenen weefsels. Beweren dat export de industrie voortgestuwd heeft gaat voor deze regio echter te ver, vooral wanneer ook de mengstoffen betrokken worden in de analyse. De verschillende gegevens bevestigen dat de sector inderdaad groeide – aangezien ze steeds meer kon voldoen aan de interne vraag – maar dat dat veeleer te danken was aan de groeiende thuismarkt voor katoentjes. Ook zijn de zeer grote bloei en de uitzonderlijke winsten die sommige auteurs vermoedden waarschijnlijk overdreven voor de achttiende eeuw.⁷⁹

De overheid had het belang van de thuismarkt blijkbaar juist ingeschat en haar beleid is – naast de groeiende vraag – een tweede reden voor het succes. Zonder dit beleid zou de sterk gestegen vraag mogelijk gezorgd hebben voor een sterke stijging van de invoer van bedrukt katoen, aangezien dat goedkoper geproduceerd werd in Groot-Brittannië. Deze stijging was er alleszins niet. En hoewel het handelsbeleid al opgestart werd in 1749, vlak na de Oostenrijkse Successieoorlog, en in dit licht de verbeteringen op vlak van import en export bijzonder laat kwamen, was het beleid alleszins geen totale mislukking. Op onderstaande schijfdiagrammen (grafiek 8) worden de gemiddelde aandelen van de verschillende weefsels die katoen bevatten per periode van tien jaar afgebeeld. Wit en bedrukt katoen maken samen meer dan 95 procent uit van de invoer van stoffen waarin katoen verwerkt zit. In absolute aantallen mag de import van elk weefsel dan wel gestegen zijn, het is wit katoen – de enige grondstof in deze lijst – dat er relatief het meest op vooruit is gegaan. In dit licht is de betrekkelijke terugval van bedrukt katoen door de jaren heen een grote opsteker voor de overheid. Anderzijds toont de chronologie van in- en uitvoer dat het omslagpunt aan het einde van de jaren zeventig viel, en dus niet samenging met de handelspolitieke koerswijziging, maar wel met het aflopen van het octrooi dat aan de katoendrukkerij van Dambrugge was gegund.

---

79. Dhondt en Bruwier, 'The industrial revolution', 351.

GRAFIEK 8 *Overzicht van de stoffenimport in ellen⁸⁰*

Bron: Relevé général, Algemeen Rijksarchief Brussel, Raad van Financiën, 5748-5805.

De overheid heeft bovendien mogelijk een gouden kans laten liggen door de beperkte interesse voor export en voor innovatie. In haar bronnen wordt er zelden gesproken over innovatie.⁸¹ Het mercantilistische motief (in de eerste plaats het vermijden van import) kwam steeds op de eerste plaats. Desondanks is het niet ondenkbaar dat de katoendrukkerijen toch hebben bijgedragen aan een vernieuwing van de nijverheid, door de introductie van een soort vroeg fabrieksmodel. Hoewel het in de meeste gevallen nog om zuiver handwerk ging, zagen we in deze bedrijven al een opmerkelijke concentratie van arbeiders en een specifieke taakverdeling.⁸²

Conclusie

De internationale handel en ook het gevoerde handelsbeleid hebben onmiskenbaar hun weerslag gehad op de katoensector en haar ontwikkeling. Onder invloed van een overvloed aan ad hoc-ingrepen door de overheid vond er in lichte mate imports substitutie plaats. Die kon de katoendrukkerijen na het verstrijken van het octrooi voor de drukkerij van Dambrugge doen opleven. De pragmatisch-mercantilistische politiek met een kluwen van individueel toegekende maatregelen baatte dus wel degelijk, maar twee belangrijke relativeringen zijn hier op hun plaats. In de eerste plaats leidde één en ander op geen enkel ogenblik tot het aanzwengelen van een exportgeleide groei. De katoengerelateerde export- en transithandel gingen er weinig of niets op vooruit. Gezien de moeilijke internationale situatie, met zeer sterke tegenspelers, en gezien de schaal van de Zuid-Nederlandse markt, mogen we de successen op de thuismarkt toch niet als onbelangrijk afdoen. Belangrijker is echter de tweede nuance. De industriële politiek van de Oostenrijkers sor-

80. De mengstoffen zijn: bombazijn, siamoises, nanking, fustein en diemit.

81. Een uitzondering vinden we in ARA, RvF, 4558.

82. Thijs, 'Schets', 178. ARA, RvF, 4392.

terde immers ook belangrijke perverse effecten. Meer bepaald het toekennen van een octrooi zorgde voor een kunstmatige verlating van de *take-off* van de katoensector en dus van de economische groei in de tweede helft van de achttiende eeuw. Veel meer dan de gevoerde tariefpolitiek blijkt het aflopen van dat productiemonopolie van doorslaggevend belang te zijn geweest in het op gang trekken van de katoendrukkerij na 1779.

Met deze verkenning van één, relatief kleine, sector is het antwoord op de vraag naar de relatie tussen internationale handel en economische groei in de Oostenrijkse Nederlanden zeker nog niet gegeven. Maar de evoluties die kunnen worden afgelezen uit de handelsstatistieken in katoen plaatsen de casus van de Oostenrijkse Nederlanden misschien wel in een nieuw perspectief. Nogal wat economische historici zijn ervan overtuigd dat vooral de 'interne groeikrachten' in de economie van de Zuidelijke Nederlanden verantwoordelijk waren voor het opveren van de conjunctuur na 1748. Ook in het relatieve succesverhaal van de katoensector bleek de thuismarkt inderdaad een drijvende kracht te zijn.

Appendix

Bron: Relevé général, Algemeen Rijksarchief Brussel, Raad van Financiën, 5748-5805

1 De katoenproductie te Dambrugge in vergelijking met import en export van katoenen weefsels

Jaar	Katoen bedrukt te Dambrugge ^a		Als percentage van	Verhouding
	in stukken	in el ^c	import wit katoen ^b	productie/export
1759	15.648	438.144	129,9	4,37
1760	21.283	595.924	91,8	4,35
1761	16.584	464.352	56,3	9,57
1762	23.184	649.152	88,3	20,21
1763	21.832	611.296	96,5	3,42
1764	32.367	906.276	98,3	5,93
1765	38.226	1.070.328	134,4	4,94
1766	34.447	964.516	81,8	5,01
1767	49.185	1.377.180	111,6	8,78
1768	73.968	2.071.104	111,0	12,27
1769	77.749	2.176.972	118,9	4,53
1770	62.650	1.754.200	128,0	10,37
1771	53.848	1.507.744	120,3	7,18
1772	48.100	1.346.800	139,5	9,01
1773	46.659	1.306.452	98,5	9,88
1774	60.431	1.692.068	118,3	13,27
1775	62.868	1.760.304	94,6	10,61
1776	59.092	1.654.576	92,1	7,94
1777	64.732	1.812.496	104,9	9,20
1778	46.674	1.306.872	76,6	12,90
1779	38.338	1.073.464	44,5	7,31
1780	37.412	1.047.536	50,9	5,41
1781	24.130	675.640	36,8	4,21
1782	24.629	689.612	36,0	1,45
1783	24.275	679.700	64,0	1,38
1784	31.341	877.548	75,9	1,75
1785	35.429	992.012	41,7	2,37
1786	46.314	1.296.792	61,4	2,99
1787	48.124	1.347.472	31,4	1,48
1788	38.443	1.076.404	36,7	0,87
1789	31.797	890.316	25,4	2,28
1790	20.223	566.244	24,0	0,80
1791	37.737	1.056.636	25,4	2,01

a Thijs, 'Schets', 185.

b Totale import wit katoen = categorieën wit katoen (in el en in stukken opgeteld) en *cotton blanches pour Imprimeries*.

c Berekening op basis van de veronderstelling dat één stuk 28 el lang was.

2 Wit katoen: 'Cotton blanche, en aunes' (el) en 'Cotton blanche pour imprimeries, en aunes' (el)

Jaar	Cotton blanche			Cotton blanche pour imprimeries		
	Import	Export	Doorvoer	Import	Export	Doorvoer
1759				337.340	0	
1760	155.919,50	5.125,00		493.370	0	
1761	140.447,25	177.114,50	145.261,00	684.530	0	0
1762	262.555,00	141.918,50	246.215,50	472.208	0	0
1763	130.474,50	8.122,50	162.880,00	502.775	4.035	0
1764	242.322,00	30.748,00	432.247,00	679.461	0	0
1765	33.316,50	16.838,50	61,00	763.351	0	0
1766	269.454,00	11.395,00	381.464,00	909.156	0	0
1767	1.233.982,00	3.723,25	4.233,00			
1768	1.865.761,50	2.656,00	360,00			
1769	1.830.541,50	1.348,00	0			
1770	1.370.842,00	9.079,50	1.124,00			
1771	1.252.843,50	3.677,00	0			
1772	965.698,25	1.232,00	7.571,00			
1773	1.325.695,75	6.462,00	23,50			
1774	1.430.691,25	267,00	0			
1775	1.861.571,00	53,50	14,00			
1776	1.797.415,75	1.979,00	22.945,75			
1777	1.727.533,50	1.328,50	5.662,00			
1778	1.706.825,25	1.006,00	22.617,50			
1779	2.410.372,50	197,00	1.047,00			
1780	2.056.152,00	2.071,00	34.960,00			
1781	1.837.526,00	3.942,00	3.642.110,00			
1782	1.916.628,00	8.243,00	4.012.741,00			
1783	1.062.800,00	56.599,00	87.076,00			
1784	1.155.573,00	4.087,50	39.010,00			
1785	2.380.952,00	2.769,00	21.255,00			
1786	2.112.420,00	2.235,00	10.478,00			
1787	4.285.376,00	467.561,00	10.091,00			
1788	2.935.595,50	648.794,00	45,00			
1789	3.498.340,50	353.371,00	9,00			
1790	2.360.358,50	122.436,00	8,00			
1791	4.163.582,00	8.657,00	21.680,00			

3 Wit katoen: Cotton blanche en pièces (stukken)

Jaar	Aantal stukken			Aantal el ^a		
	Import	Export	Doorvoer	Import	Export	Doorvoer
1760	397,75	328,00		11.137	9.184	
1761	249,00	229,00	69,50	6.972	6.412	1.946
1762	3.118,50	11,25	961,00	87.318	315	26.908
1763	221,00	115,00	22,00	6.188	3.220	616
1764	107,50	327,00	0	3.010	9.156	0
1765	1.567,00	9,00	483,25	43.876	252	13.531
1766	36.511,50	71,00	243,33	1.022.322	1.988	6.813
1767	522,00	81,00	180,00	14.616	2.268	5.040
1768	0	12,00	1,00	0	336	28
1769	740,00	274,00	2.310,00	20.720	7.672	64.680
1770	6.458,00	274,00	24.222,50	180.824	7.672	678.230
1771	0	200,00	26.619,00	0	5.600	745.332
1772	144,00	238,00	80,00	4.032	6.664	2.240
1773	102,00	33,00	1.855,00	2.856	924	51.940
1774	270,25	14,00	1.111,00	7.567	392	31.108
1775	2,00	56,00	768,00	56	1.568	21.504
1776	1,00	27,50	1.183,00	28	770	33.124
1777	462,50	255,00	2.025,00	12.950	7.140	56.700
1778	791,00	398,50	1.789,00	22.148	11.158	50.092
1779	1.758,00	27,00	104.176,50	49.224	756	2.916.942
1780	198,00	64,00	173.888,00	5.544	1.792	4.868.864
1781	/	/	/	/	/	/
1782	/	/	/	/	/	/
1783	5.056,00	164,00	65.944,75	141.568	4.592	1.846.453
1784	29.809,00	133,00	197.920,50	834.652	3.724	5.541.774
1785	299,00	98,00	266.677,50	8.372	2.744	7.466.970
1786	40.072,00	133,00	176.948,00	1.122.016	3.724	4.954.544
1787	23.434,50	88,00	188.707,50	656.166	2.464	5.283.810
1788	33.646,00	430,00	148.394,00	942.088	12.040	4.155.032
1789	6,00	358,00	141.868,50	168	10.024	3.972.318
1790	0	2.035,00	161.151,50	0	56.980	4.512.242
1791	62,00	65,00	119.245,00	1.736	1.820	3.338.860

a Berekening op basis van de veronderstelling dat één stuk 28 el lang was.

4 *Bedrukt katoen: Cotton imprimée en aunes (el)*

<i>Jaar</i>	<i>Import</i>	<i>Export</i>	<i>Doorvoer</i>
1759	708.645,00	100.295,00	
1760	525.283,00	13.706,00	
1761	249.188,00	48.527,25	22.870,00
1762	260.646,25	32.121,50	10.858,00
1763	585.066,00	178.968,00	1.965,50
1764	966.625,00	152.724,00	45.136,50
1765	1.265.357,25	216.693,50	470.858,50
1766	1.195.720,00	192.484,00	53.374,50
1767	1.356.669,75	156.877,00	230.272,00
1768	1.752.068,00	168.855,50	112.338,00
1769	1.546.991,25	480.546,50	103.811,75
1770	1.443.462,56	169.209,25	259.242,50
1771	1.397.222,67	210.096,50	63.187,25
1772	1.295.779,50	149.460,25	126.236,75
1773	1.649.006,08	132.278,00	77.140,00
1774	1.713.676,25	127.517,25	31.444,00
1775	1.564.409,50	165.989,75	64.453,50
1776	2.053.020,00	208.431,25	78.206,00
1777	2.042.127,00	197.050,00	55.589,50
1778	1.733.157,92	101.352,50	134.465,50
1779	1.802.772,63	146.861,00	151.170,25
1780	1.288.551,25	193.702,25	117.622,50
1781	1.255.699,00	160.568,00	1.632.843,00
1782	929.621,00	476.672,00	2.270.144,00
1783	1.293.851,50	492.649,00	2.346.388,00
1784	1.466.988,00	501.358,00	2.209.044,00
1785	1.072.169,00	418.069,50	2.703.058,00
1786	1.467.694,00	433.015,00	3.224.737,00
1787	1.403.664,00	908.181,00	2.869.301,00
1788	1.216.114,75	1.235.932,00	1.961.111,50
1789	1.482.298,00	391.220,00	1.396.304,00
1790	758.700,00	706.043,75	1.979.350,25
1791	1.976.364,00	524.824,00	1.585.923,00

5 *Bedrukt katoen: Cotton imprimée en pièces (stukken)*

Jaar	Aantal stukken			Aantal el ^a		
	Import	Export	Doorvoer	Import	Export	Doorvoer
1760	4.969,00	711,50		139.132	19.922	
1761	0	0	0	0	0	0
1762	260,00	3.116,50	0	7.280	87.262	0
1763	83,00	1.156,00	34,00	2.324	32.368	952
1764	8,00	2.870,50	30,00	224	80.374	840
1765	1.251,50	2.583,50	523,00	35.042	72.338	14.644
1766	10.894,00	2.283,50	805,00	305.032	63.938	22.540
1767	1.543,50	2.200,75	2.693,50	43.218	61.621	75.418
1768	89,50	2.228,00	3.406,00	2.506	62.384	95.368
1769	0	3.696,00	112.802,00	0	103.488	3.158.456
1770	29.071,00	2.007,75	45.280,50	813.988	56.217	1.267.854
1771	29,00	1.864,00	25.327,50	812	52.192	709.170
1772	291,00	2.954,50	42.485,50	8.148	82.726	1.189.594
1773	133,00	1.793,50	72.577,00	3.724	50.218	2.032.156
1774	151,00	2.047,17	91.174,00	4.228	57.321	2.552.872
1775	152,00	2.877,00	80.472,50	4.256	80.556	2.253.230

a Berekening op basis van de veronderstelling dat één stuk 28 el lang was.

Over de auteur

Ann Coenen, geboren te Herentals in 1986, studeerde van 2004 tot 2008 geschiedenis aan de Universiteit Gent. In het kader van haar masterthesis voerde ze een onderzoek uit over de invloed van internationale handel in Groot-Brittannië in de Vroegmoderne Tijd. Voor haar doctoraatsonderzoek, dat ze verricht aan de Universiteit Antwerpen, verschoof ze de focus naar de economie van de Zuidelijke Nederlanden. Ze is tevens verbonden aan het N.W.-Posthumus Instituut.

E-mail: ann.coenen@ua.ac.be.